

Jan Piotrowiak

*Namysł
i emocje*

Studia i szkice
o doświadczeniu poetyckim
Haliny Poświatowskiej

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2011

Namysł i emocje

Studia i szkice
o doświadczeniu poetyckim
Haliny Poświatowskiej

PRACE
NAUKOWE

UNIWERSYTETU
ŚLĄSKIEGO
W KATOWICACH

NR 2912

Jan Piotrowiak

Namysł i emocje

Studia i szkice
o doświadczeniu poetyckim
Haliny Poświatowskiej

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2011

Redaktor serii
Historia Literatury Polskiej
Marek Piechota

Recenzent
Elżbieta Hurnik

Spis treści

Słowo wstępne

7

Rozdział 1

Poetyckie studium człowieka i świata

11

Rozdział 2

Liryka punktów widzenia

Współautor Ireneusz Opacki

47

Rozdział 3

„czy wszyscy tracimy wszystko żyjąc?”

Obrachunki strat w liryce miłosnej i mortalnej autorki *Ody do rąk*

83

Rozdział 4

„żywą tkanę zamieniam codziennie na świecące próchno słów”

Ciało(pisanie) w poezji Haliny Poświatowskiej

121

Rozdział 5

„Prawda jest przeważnie śmiertelnie poważna...”

Intelekt i emocje w doświadczeniu poetyckim Haliny Poświatowskiej

153

Nota bibliograficzna

175

Indeks osobowy

177

Summary

181

Résumé

183

Słowo wstępne

W poezji Haliny Poświatowskiej namysł i emocje, jak rzadko kiedy w literaturze, idą w parze. I chociaż autorka *Ody do rąk* zdaje sobie sprawę z tego, jak kruche to przymierze, jak ryzykowne to towarzystwo, to bynajmniej nie rezygnuje z ich usług. Co więcej, czyni z nich ćwiczebny, pisarski poligon, gdzie wzburzone emocje płaczą układność myśli, a nawał afektów czyni retoryczny wyłom w logicznych szeregach wierszowego traktatu. Miejscem tych zmagania, zapasów uczyniła poetka kruche, obolałe ciało – głowę nabrzmiałą od myśli i drżące w niemocy serce. Namysł nad rzeczywistością, w tym i nad sobą samą, własnym losem, wyciągał od poetki nie lada wysiłku intelektualnego, pracy umysłu wciąż przecież targanego emocjonalnymi wstrząsami, zgiełkiem uczuć. Permanentna zaduma nad światem i człowiekiem brała swój początek z ustawicznych prób konceptualizacji własnej egzystencji, jej przygodnej natury, mizernej kondycji. Niepospolita wrażliwość autorki *Hymnu bałwochwalczego* wystawiona była na ciężką próbę – zbilansowania zysków i strat, jakie zgotował jej los. W tym przypadku, zza lapidarnej formuły słowa „los” wyziera całe bogactwo sensów, jakich pojęcie to nabiera w tym poetyckim światobrazie.

Tak więc kłamrą dla zebranych studiów i szkiców o poezji Haliny Poświatowskiej są tytułowe kategorie: **namysł i emocje**. Te dwa, tak różne, aporetyczne względem siebie, symptomy reakcji

człowieka na świat, zdają się paradoksalnie porządkować poetycki światobraz autorki *Ody do rąk*. Poświatowska umiejętnie łączy te ekstraludzkie doświadczenia, tworząc niepowtarzalny ich splot poetycki. Bo choć poetka korzysta ze zużytych częściowo konwencji notacji lirycznej w zakresie ujawniania „wzruszeń lirycznych” podmiotu, posługując się nacechowanym emocjonalnie słownictwem, afektywną składnią, to wcale nie odsyła do tradycyjnego modelu liryki emocjonalnej. Co więcej, liryczne „emotikony” jawią się, by tak rzec, na „wyższym pięttrze” tej propozycji poetyckiej. Wyrastają na fundamentach poznawczej operacji, refleksyjnego nawyku, intelektualnej pasji. Są wynikiem nie spontanicznego kontaktu „wrażliwego” człowieka ze światem, lecz pełnej emocji, afektu jednostkowej reakcji na pewną generalną prawdę o rzeczywistości (miłości i śmierci), wyrosłą na gruncie wyraźnie poznawczego, badawczego namysłu... Wtedy to tak „odzyskany” obiekt poznawczej ciekawości traktuje w sposób tradycyjnie liryczny – z pełnym emocjonalnym zaangażowaniem. Poznawcze tropy tej liryki ujawniają się różnorako; już to w aplikacji kategorii epistemologicznej – „punktów widzenia” dających wgląd w skomplikowaną materię granicznych doświadczeń egzystencjalnych: miłości i śmierci, już to w próbach metapoetyckich poszukiwań słowa zdolnego te doświadczenia opisać. Tak więc „mocowanie się” ze słowem ma nie tylko obligacje poznawcze, ale i emocjonalne.

Dla autorki *Jeszcze jednego wspomnienia* czynność pisania wydaje się doświadczeniem głęboko somatycznym. Cała sfera emocji, uczuć ma bowiem podłoże organiczne, a ciało urasta w tym doświadczeniu poetyckim do rangi zwornika – tego, co podmiotowe, i tego, co przedmiotowe. Doświadczenie ciała i poprzez ciało w twórczości Haliny Poświatowskiej ma – jak się zdaje – wagę inskrypcji testamentalnej – poetyckiego zapisu zmagania człowieka z okrutnymi wyrokami losu.

Pomieszczone w książce studia i szkice, pisane na przestrzeni wielu lat i z zastosowaniem kilku różnych metodologicznie perspektyw badawczych, łączy nierozzerwalnie myśl o ocaleniu

przejmującego doświadczenia poetyckiego, jakiego świadectwo zostawiła przedwcześnie zmarła poetka Halina Poświatowska. Inspiracji dla tych wysiłków należałoby szukać we wczesnych moich poszukiwaniach badawczych, których patronem był nieodżałowanej pamięci Profesor Ireneusz Opacki. Ich śladem są dwa inicjalne studia, w tym jedno współautorskie z Profesorem (*Liryka punktów widzenia. O poezji Haliny Poświatowskiej*). Pozostałe szkice i studia pisane w ostatnich latach zawdzięczają wiele tamtym intuicjom i rozmowom sprzed lat. Całość zbioru niech więc będzie skromnym hołdem i podziękowaniem dla Profesora Ireneusza Opackiego, który miał szczególny dar wskazywania na prawdziwe źródła poetyckiego doświadczenia.

Nota bibliograficzna

Dwa inicjalne studia o poezji Haliny Poświatowskiej, zamieszczone w niniejszej książce, publikowane są w wersji niezmienionej w stosunku do ich pierwotnego kształtu i zawartości. Te pochodzące sprzed kilkudziesięciu lat opracowania pozostawiam osądowi współczesnego czytelnika. Czynię to w imię szacunku dla współautora jednego z artykułów – Profesora Ireneusza Opackiego. Jego badawczy i pisarski patronat uważam za duże zobowiązanie, ale i wyzwanie.

1. *Poetyckie studium człowieka i świata* ukazało się pierwotnie pod tytułem: *Poetyckie studium człowieka i świata. Liryka Haliny Poświatowskiej*. „Roczniki Humanistyczne” 1975, z. 1.
2. *Liryka punktów widzenia* miała swój pierwodruk jako: *Liryka punktów widzenia. (O poezji Haliny Poświatowskiej)*. W: „Prace Historycznoliterackie UŚ”, nr 14: *Z poezji XX wieku. Szkice i interpretacje*. Red. I. OPACKI. Katowice 1979 (**współautor: Ireneusz Opacki**).

Pozostałe dwa studia, powstałe w ostatnich kilku latach, są poszerzonymi i zmienionymi wersjami pierwotnych pomysłów oraz szkiców interpretacyjnych, jakie ukazały się drukiem niedawno. I tak:

3. Studium: „czy wszyscy tracimy wszystko żyjąc?” *Obrachunki strat w liryce miłosnej i mortalnej autorki „Ody do rąk”* zawiera w sobie fragmenty szkicu *Odmiany losu*. (O „Koni-

- gacji” Haliny Poświatowskiej). W: *Zamieranie. Lektury*. Red. G. OLSZAŃSKI, D. PAWELEC. Katowice 2008.
4. Tekst pomieszczony w niniejszej edycji pod tytułem: „*żywą tkankę zamieniam codziennie na świecące próchno słów*”. *Ciało(pisanie) w poezji Haliny Poświatowskiej* ma swą pierwotną wersję w szkicu: „*Nie umiem powiedzieć słowem*” *O(nie)wyrażalności w poezji Haliny Poświatowskiej*. W: *Na boku. Pisarze teoretykami literatury*. T. 2. Red. J. OLEJNICZAK, A. SZAWERNA-DYRSZKA. Katowice 2010.
  5. „*Prawda jest przeważnie śmiertelnie poważna...*” *Intelekt i emocje w „doświadczeniu” poetyckim Haliny Poświatowskiej* to nieco rozszerzona wersja szkicu: *Prawda ciała, prawda słowa. O „doświadczeniu” poetyckim Haliny Poświatowskiej*. W: *Halina Poświatowska. Czytanie wielokrotne*. Red. A. CZAJKOWSKA, E. HURNIKOWA, A. WYPYCH-GAWROŃSKA. Częstochowa 2010.

Indeks osobowy

- A**
Abrams Meyer Howard 118
Agamben Giorgio 162
Albérès René Marill 13
Améry Jean 171
Aleksandrowicz Julian 126, 128, 129,
137, 166
Ankersmith Frank 162
Ariés Philippe 142
Arystoteles 146 173
Ayer Alfred Jules 18
- B**
Bachtin Michaił 113
Baczko Bronisław 19
Bałus Wojciech 102
Banasiak Bogdan 135
Baran Bogdan 116, 168, 171
Barker Chris 130
Barthes Roland 88, 89, 99, 101, 105,
161
Bartnicka Józefa Maria 36
Barry Peter 127
Bataille Georges 144
Baudelaire Charles 163
Bąkowska Eligia 142
Bednarek Henryk 110
Benjamin Walter 163
Bereza Aleksander 14
- Bergson Henri 20
Bieńczyk Marek 89, 161
Błoński Jan 20
Bolecki Włodzimierz 163
Bonowicz Wojciech 114
Borkowska Grażyna 128
Brocki Marcin 102
Brückner Aleksander 52, 111, 112,
131, 166
Buber Martin 113
Buksiński Tadeusz 164
Burke Kenneth 43
Burzyńska Anna 127
- C**
Cichowicz Stanisław 113
Chirpaz François 130
Collins George 109, 125, 157
Czajkowska Agnieszka 176
Czaplejewicz Eugeniusz 113
- D**
Davidson Donald 163, 168
Dąbrowski Eugeniusz 40
Derrida Jacques 109, 125, 135, 157
Doktor Jan 113
Domańska Ewa 162
Doroszewski Witold 52
Dunaj Bogusław 105, 109

- Dybel Paweł 87
Dziadek Adam 149
- E**
Eco Umberto 80, 81
Eliade Mircea 41, 141
Eliot Thomas Stearns 129
Eustachiewicz Lesław 81
- F**
Faulkner William 129
Fisher Helen 161
Freud Sigmund 87, 157
- G**
Gałuszka Jadwiga 81
Garcia Lorca Federico 125
Głowiński Michał 14
Godzimirski Jakub M. 113
Górska Barbara 165
Grajewski Wincenty 113
- H**
Heidegger Martin 35, 93, 94, 116, 168, 173
Hedemann Oskar 144
Herder Johann Gottfried 27
Heska-Kwaśniewicz Krystyna 115
Herschel John Frederick 18
Holbach Paul Henri 19, 27
Hurnikowa Elżbieta 176
- J**
Jabłońska Janina 19
Jankélévitch Vladimir 113, 115, 116
Jaspers Karl 169
Jay Martin 162
Jeliński Zygmunt 50
Jaworski Stanisław 113
- K**
Kalaga Wojciech 148
Kania Ireneusz 141
Kochanowski Jan 169
Kojéve Alexandre 99
Kołakowski Leszek 35
Kopaliński Wojciech 114
- König-Chwedeńczuk Ewa 18
Kreisberg Alina 81
Kumaniecki Kazimierz 114
Kunka Szczepan 161
Kwaterko Mateusz 162
Kwiatniewska Małgorzata 103, 173
- L**
Labuda Aleksander 113
Lacan Jacques 87
Lacoue-Labarthe Philippe 150, 173
Lazarewiczowie Alice, Morris 90
Lechoń Jan 117, 118
Lejeune Philippe 113
Leśmian Bolesław 14, 20, 42
Lévinas Emmanuel 90, 110, 112
Lubas-Bartoszyńska Regina 113
- Ł**
Łapiński Zdzisław 16, 118
- M**
Małecki Wojciech 162
Man de Paul 119
Margański Janusz 101, 150, 173
Markowski Michał Paweł 127, 134, 161
Michalski Krzysztof 94
Migasiński Jacek 110, 130
Milne Alan Alexander 129
Miłosz Czesław 155, 156
Misiak Iwona 91
Morawski Ireneusz 98, 123, 124, 133, 147, 174
Morzyńska-Wrzošek Beata 140
Mrówczyński Piotr 90
- N**
Nancy Jean-Louis 103, 173
Naruszewicz Adam 117
Nawrocka Ewa 163
Niwiński Jan 152
Nowicki Światosław Florian 99
Nycz Ryszard 119, 157, 158, 163, 169, 170

Okopień-Sławińska Aleksandra 112
 Olejniczak Józef 176
 Oleksiak Michał 81
 Olszański Grzegorz 149, 176
 Opacki Ireneusz 9, 14, 18, 19, 21, 27,
 134, 175
 Oparin Aleksandr Iwanowicz 25, 68
 Orłowska Anna 90
 Owidiusz 49

Pawelec Dariusz 82, 149, 176
 Pawłowski Tadeusz 18
 Petrarca Francesco 169
 Piotrowiak Jan 73, 134, 158
 Platon 101, 146, 147
 Pomian Krzysztof 35
 Porębska Małgorzata 21
 Pryzwan Mariola 125, 174
 Przybyszewski Stanisław 87

Rachwał Tadeusz 148
 Rej Mikołaj 117
 Rejniak-Małecka Agnieszka 162
 Ricoeur Paul 101
 Rola Maria 158, 165
 Rudziński Roman 169

Sadza Agata 130
 Sawicka Jadwiga 53
 Sartre Jean Paul 33
 Shusterman Richard 132, 162
 Sławek Tadeusz 148
 Sławiński Janusz 14
 Słowacki Juliusz 18, 27
 Smolka Iwona 140
 Sokrates 28, 69, 145, 146
 Stankiewicz Sebastian 132, 162
 Suwała Henryk 19

Śliwiak Tadeusz 124, 127, 129, 138,
 150, 151

Szawerna-Dyrszka Anna 176
 Szekspir William 77, 125
 Szymborska Wisława 62, 136, 155,
 156

Tatarkiewicz Anna 41
 Tatarkiewicz Władysław 151
 Tazbir Mieczysław 13
 Tillich Paul 110
 Tischner Józef 114
 Tomasz z Akwinu 173
 Tuwim Julian 53

Ulicka Danuta 113

Valéry Paul 115, 151
 Velde van de Theodoor Hendrik 49,
 51

Wat Aleksander 149
 Wawrzyńska Ludwika 62
 Wegrzyniak Anna 115
 Witwicki Władysław 146
 Wittgenstein Ludwig 90
 Wolicki Krzysztof 94
 Wolniewicz Bogusław 90
 Wypych-Gawrońska Anna 174

Zegadłowicz Emil 117
 Zeidler-Janiszewska Anna 157
 Zeler Bogdan 115
 Zgorzelski Czesław 13
 Zych Jan 86, 131

Żychliński Arkadiusz 168

Jan Piotrowiak

Consideration and emotions
Studies and essays on poetical experience of Halina Poświatowska

Summary

The collection of studies and essays on poetical experience of Halina Poświatowska is coherent due to the both superior eponymous categories: **consideration** and **emotions**. Paradoxically, those two, so different and contradictory to each other, symptoms of human responses to the world seem to order the poetical world view of the author of *Jeszcze jedno wspomnienie* (One More Recollection). Poświatowska skillfully blends those all too human experiences and creates a remarkable weave of them thanks to whom the subject of the poet's work is able to access the complicated matter of transgressive human experiences of love and death, which are exceptionally "sensitive spots" on the poetical map of her considerations and emotions. What makes them become cohesive is corporeal; a body, painfully experienced by subsequent romantic disappointments and, through illness, becoming more and more aware of approaching the end. Moreover, Eros and Thanatos are for the hero of Poświatowska's poems quite demanding antagonists. In this uneven wrestling match the gods fight the constant battle to rule her body forcing her to think over its condition, abilities and constrains. The battle is not in the least a delusion, or a literary self-image creation. The two elements, sexual and mortal, are peculiarly symbiotic. The sexual element, in its expansive vitality, becomes synonymous with life. But, on the other hand, it always casts a long shadow – the thought of death. The scription result of this poetry is weighty as a testamental inscription – a poetic rendering of a human being facing the cruel fate of prematurely fading life. The poetry of Poświatowska is the genu-

ine live-writing; somatic writing in which every line of gasping style gives an impression of a hasty autotherapy.

The category of **experience** is no less important in the studies on Poświatowska's poetry, since it assumes a leading role of the measure of individual sensitivity of human being while approaching oneself and the world. This sensitivity was developed by both consideration and emotions. Considering the reality, including herself and her fate, was a process that demanded from the poet a sustained intellectual effort that was put under circumstances of violent emotional tremors and the hubbub of feelings. All of this was depicted in the poetical notebook – the collections of poems, formed as a study of a human being and the world. The permanent thinking-over of the reality was always triggered by the lifelong attempts to conceptualize the poet's own existence, its passing nature, and poor condition in confronting experiences mandatories of which are the members of human community always keeping scientific definitions, religious doctrines, as well as dogmas, cultural clichés and stereotypes, on their deposit. This constant comparison of patterns used in perceiving the world; stemming from what the reason usurped, what rules of language (in terms of its logic and grammar) provided; to what tedious, though full of traps and surprises, life experience offers (and deals us with). Traces of cognition in Poświatowska's poetry become apparent in various ways, for example through applying the "points of view" category which helps to access the complicated matter of existential experiences, or through the attempt to find the words that convey those experiences' meanings and great weight. This investigation is by no means isolated or conducted with laboratory-like sterility. On the contrary, the considerations are inherently accompanied by emotions – those of fear, fright, and feeling lost. In a way, they thrive in the background, never fully conceivable but always ready to overtake the foreground. To indentify all those dramatic experiences of, not only her own, life's finiteness, is the purpose towards which the endeavor of Poświatowska's poetry is directed.

Translated by *Krystian Wojcieszuk*

Jan Piotrowiak

Réflexion et émotions
Etudes et esquisses sur l'expérience poétique de Halina Poświatowska

Résumé

Les deux catégories suprêmes : réflexion et émotions soudent le recueil d'études et d'esquisses sur l'expérience poétique de Halina Poświatowska. Ces deux symptômes, si différents et si contradictoires, de la réaction humaine semblent, paradoxalement, ordonner la vision du monde de l'auteur de *Jeszcze jedno wspomnienie*. Poświatowska unit habilement ces deux expériences ultra-humaines et tisse leur trame unique grâce à laquelle un aperçu direct du sujet de cette production littéraire dans la matière compliquée des situations démarcatives de l'existence humaine : l'amour et la mort, devient possible. Ce sont des points extrêmement sensibles sur la carte poétique des réflexions et des émotions de Poświatowska. Leur clé de voûte est le corps, si douloureusement éprouvé par des déceptions amoureuses et ressentant de plus en plus dans la maladie la fin s'approcher inévitablement. Ce qui plus est, Eros et Thanatos sont pour la héroïne lyrique de ces poèmes des adversaires sérieux. Dans cette lutte inégale ils vont se battre pour le pouvoir sur son corps, en forçant à réfléchir sur sa condition, ses capacités et ses limites. La lutte même n'est guère une auto-crédation littéraire, imaginaire. Ces deux éléments : érotique et mortel, demeurent dans une symbiose étrange. L'élément érotique est le synonyme de la vie dans son expansion vitale. Pourtant cet élément possessif de la vie comprend toujours une pensée sur la mort, qui apporte une ombre. L'effet scriptural de cette poésie évacue alors la valeur d'une inscription de testament – un enregistrement poétique des luttes de l'homme contre la sentence cruelle du destin, que lui apporte une vie qui s'éteint prématurément.

La poésie de Poświętowska est un acte de **vécire, corpo-écrire**, où chaque chemin de la phrase haletant du poème porte des traces d'une auto-thérapie hâtive.

L'expérience qui unit les études sur la poésie de Poświętowska n'est pas un élément moins important. Cette catégorie gagne dans cette poésie le rôle primordial, c'est une mesure de sensibilité individuelle de l'homme dans le contact avec lui-même et le monde. Cette sensibilité a été formée de même par la réflexion que par l'émotion. La réflexion sur la réalité, y compris sur elle-même et sa destinée, exigeait de la poétesse un grand effort intellectuel, toujours perturbé par des secousses émotionnelles, par un bruissement des sentiments. Tout cela a trouvé son reflet dans un carnet poétique – des recueils de poèmes qui constituent tout simplement une étude de l'homme et du monde. Une contemplation permanente de la réalité prend ses origines dans des tentatives incessantes de conceptualisation de sa propre existence, sa nature instable, une condition misérable dans la confrontation avec des expériences dont le mandataire est la communauté humaine, avec son dépôt dans le monde des définitions scientifiques, des doctrines religieuses et des dogmes ou bien des clichés culturels et des stéréotypes.

C'est une comparaison constante des schémas de perception du monde, qui résultent de l'usurpation de la raison, des règles linguistiques (logiques et de grammaire), avec ce qu'offre (concocte) la pénible expérience, pleine de pièges et de surprises. Des tropes cognitifs de cette poésie se manifestent sur plusieurs plans ; soit dans l'application des catégories des « points de vue », qui permettent de voir une matière compliquée des expériences existentielles ; soit dans les tentatives de trouver un mot adéquat, capable de soulever leur poids. Ce ne sont guère des recherches isolées, menées avec une stérilité de laboratoire. Les réflexions sont accompagnées des émotions inséparables : peur, effroi, égarement. Elles sont comme au fond, non perceptibles entièrement mais toujours prêtes pour dominer le premier plan de la représentation. La poésie de Halina Poświętowska essaie d'identifier toutes ces expériences dramatiques avec sa propre, et non seulement, finitude.

Traduit par *Karolina Kapońska*

Redaktor
Barbara Konopka

Projektant okładki i stron działowych
Zenon Dyrszka

Redaktor techniczny
Małgorzata Pleśniar

Korektor
Sabina Stencel

Skład i łamanie
Grażyna Szewczyk

Copyright © 2011 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-2062-5
(wersja drukowana)

ISBN 978-83-8012-611-4
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 11,75. Ark. wyd. 8,0. Papier
offset. kl. III, 90 g   Cena 12,00 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Cena 12 zł (+VAT)

Jan Piotrowiak

Namysł i emocje

ISSN 0208-6336